

ПЪТЕПИСИ

МАКЕДОНИЯ БЕЗ БЪЛГАРИ - ОГЪН ДА Я ГОРИ!

4 дни при свои в Скопие, Вруток, Охрид,
Велгощи и Битоля

Недялко Бакалов

От доста време се наговаряхме неколцина приятели, под вещото ръководство на доайена Димитър Шалапатов, светла му памет, да отидем до Вардарска Македония. Във втората половина на юни 2023-а намерението стана факт. За последно бях минавал граничния пункт Гюешево-Деве баир през есента на 2000 г. Установих, че Гюешево изглежда по-добре отпреди, Деве баир пък прилича на Гюешево от началото на третото хилядолетие. Пътят след границата си е все така двулентов и доста разнебитен, макар че вървят опити за разширение, изправят се завои, вдигат се мостове. Поне ги няма противотанковите „таралежи”, които бяха наредени преди Крива паланка при първото ми пътуване при съседите през 1992 г.

Столицата Скопие не впечатлява с нищо. Центърът е доста по-мръсен и непреметен от някои крайни квартали. Площадът с кичозните фигури на антични и по-съвременни герои от постоянно обновяващата се македонска история буди по-скоро усещането за нещо гротескно, за някакъв балкански Дисниленд. Нашият водач, главният редактор на сайта tribuna.mk - Атанас Величков, припомни, че за проекта „Скопие 2014” по времето на премиера Никола Груевски са похарчени близо 800 милиона евро. С тези пари спокойно можеха да довършат железопътната линия до България, която от македонска страна не е помръднала от 40-те години на миналия

век. За Груевски пък се говори, че е избягал в Унгария със „спестени“ близо 5 милиарда евро. „Над Скопие в центъра се е разкрячил с по един крак от двете страни на Вардар огромен, гол удбашки задник и неуморно сере барокови сгради и скулптури”, написа безпощадно точно за ставащото в центъра класикът Младен Сърбиновски. Процесът продължава. Довършват дострояването на сградата на Офицерския дом, мрачен символ на сръбското потисничество. Междувременно някои очевидно неудобни фигури са свалени - например тази на Симеон Радев от покрива на външното министерство, на българския войвода Андон Кьосето... Ще има да махат още.

Споменах Наско Величков. Той е българин от Пиринска Македония, родом е от село Крупник, женен за момиче от Прилеп. Неговата история заслужава отделен и подробен разказ. Той минава през антибългаризма на ОМО „Илинден”, завършва право в Скопие, за да прогледне за истината, да стане пламенен родолюбец и да брани българското в своя сайт. Величков беше ден и половина с нас навсякъде в Скопие, намери ни евтин хотел, разведе ни из центъра, отговаряше на всички наши въпроси. Показа ни надрасканото със спрей върху паметника на Самуил - „царя на Македония”. Не смеят да го изтрият, ще излезе, че отричат написаното, обясни нашият водач из скопските потайности. После ни заведе до паметната плоча на Мара Бунева край Вардар. Плочата е метална, до нея е трошената няколко пъти от местни лумпени мраморна. Сложихме стръкчета зеленина за Бог да прости храбрата българка, убила префекта Прелич. Да е жив и здрав Атанас Величков, хубаво е да има такива българи в Македония.

Разминахме се с писателя Младен Сърбиновски, но посетихме родното му село Вруток, Гостиварско, откъдето тръгва голямата българска река Вардар. Видяхме чудесно обновения каменен храм „Свети Архангел Михаил”. Два от старите гробове в черковния двор са на хора от нашия род, сподели братът на Младен - пенсионираният психиатър д-р Мирче. До стената на светата обител е вечното жилище на отец Ар-

кадий Поптомов, Сърбиновски го е направил герой в своята драма „Зидари на нощта”. Преди броени дни на 97 години се бе споминала майката на писателя Ангелина, узнахме от разлепени в центъра на китното село с преобладаващо албанско население некролози. Брат ми е сред тримата най-умни люде в Македония, каза ни д-р Мирче. Изпихме по чаша тиквешка лозова на зелената морава пред къщата на Сърбиновски, отдъхнахме си от мумифицираното Скопие, време беше да тръгваме за Охрид.

На охридската чаршия вече не може да се види златната грамота, която цар Борис Трети дава на Никола Филев за огърлицата от местни бисери, която майсторът изработва за царица Йоанна и за другите му вещи направени бижута. В средата на 90-те години на миналия век грамотата в рамка бе поставена на лично място в дюкяна на фамилията. В двора на храма „Свети Иван Канео” на брега на Охридското езеро по същото време пък нелепо стърчеше паметникът на убит партизанин, днес вече го няма. Робевата къща си е там и пак е стряскащо голяма. Пълно е с туристически групи. Хубен Стефанов от нашия екип, който знае немски, се ядоса здравата, когато чу как екскурзоводка обяснява на група германци на хълма Плаошник, че войници от Вермахта били откупени със злато от охридчани, след като били пленени от българската войска. Охридският кмет Илия Коцарев сигурно се обръща в гроба всеки път, когато чува тази македонистка версия на истинското събитие през октомври 1944-а, в което охридското население спасява българските пленници. Гид с вид на битолски просяк предложи да ни изнесе беседа, любезно му обяснихме, че тяхната история не е нашата история. На гишето за билети продаваха „манастирска” ракия - 5 евро за четвърт литър. Сергия наблизко предлагаше бъклица - матурка на местен диалект. От единия ѝ край звездата на Вергина, от другия - Александър Велики. Момичето ми отвори да я видя. Вътре имаше зелено стъклено шише, маскирано с летвички. Кичозното творение струваше 60 лева. Изядохме около полунощ по 10 кебапчета в албанска гостилница, която одимя-

ваше цялата чаршия, пихме по една студена вода от чешмата край стария чинар и отидохме да спим, за да съберем сили за Битоля.

На път за Битоля се отбихме във Велгощи. Селото е на около 3 километра от Охрид, буквално е като негов квартал. Край черквата „Света Неделя” по щастлива случайност срещнахме наш сънародник, чието име по негова настоятелна молба спестяваме. Той реагира в социалните мрежи при откриването на паметника на разстреляните от сърбите през 1913 г. 13 жители на селото, сред които има и двама негови близки. Скулпторът бил заставен да изсече над имената им символа на македонизма - 16-лъчната звезда на Вергина, за да се внуши, че убитите не са българи, а наследници на античните македонци. Сърбите наричали Велгощи Малката София, те изкарвали на мегдана всички възрастни мъже и за назидаение убили всеки пети от тях.

Смелият българин останал без работа, след като реагира на фалшификацията. Той пази като светиня българския молитвеник на дядо си, който бил подофицер в 11-а пехотна македонска дивизия, къта и негова снимка в униформа. Понякога дядо вадеше войнишкия си шлем (каска, б.а.), слагаше го на главата и гордо казваше: „Аз съм българско момче”, с вълнение сподели събеседникът ни. Той ни заведе до паметника в покрайнините на селото. Запалихме свещ и поставихме набрани от близката поляна цветя. Върху имената на убитите „от сръбския окупатор” имаше следи от блажна боя. Оказа се, че това са останки от българския трибагреник, който местен нарисувал под македонистката звезда. Разделихме се с нашия сънародник, като му пожелахме в най-скоро време да се сдобие с мечтаните от него български документи за самоличност.

Битоля, чието име идва от старобългарското „обител, манастир”, е третият по големина в град във Вардарска Македония след Скопие и Куманово. През селището преминава бистрата река Драгор, над него е планината Баба (Пелистер). На влизане видяхме българското знаме край красива сграда.

Спряхме, за да проверим и така се оказахме в българското консулство. Прие ни лично встъпилият в длъжност преди няколко месеца генерален консул Николай Димитров, дипломат от кариерата, който преди това е бил в Истанбул, добър познат на Димитър Шалапатов. В хода на разговора се оказа, че чрез вуйна си Димитров е свързан с моето родно село Мандра. Междувременно компанията се увеличи с Любчо Георгиевски - председателя на местния културен център „Иван Михайлов”, чиято врата бе запалена от пиромана Ламбе Алабаковски, а после с решение на парламента заличиха битолския и охридския център - средища на българщината. За ваша информация - центърът си работи, само че се влиза от страничен вход. Двете ръце на Любчо са татуирани от местния майстор Миле, дясната отгоре до долу, не успях да разгледам сюжетите, от вътрешната страна на лявата грее образът на Иван Михайлов.

С генералния консул се видяхме отново вечерта. Заедно с него пребродохме легендарния битолски Широк сокак. Главната пешеходна улица бе препълнена с народ, сякаш цяла Битоля бе излязла след душния ден да се поразхлади, да се поразходи, да се види с приятели, да пие по нещо. Заведенията от двата края бяха препълнени, в тях и на улицата преобладаваха младите хора. В края на корзото, както му казват местните, от другия край на пълния с партизански бюстове Парк на свободата, е стената за катерене, подарена от България. Пред нея има информационна табела на български и английски с нашия трицвет и знамето на ЕС. Била строшена преди време, после възстановена, обясни консулт Димитров. Хубен я забърса грижливо. На другия ден, след като си тръгнахме, приятели от Битоля ни известиха, че табелата отново била потрошена.

Консулт ни заведе на българското военно гробище край битолското село Беранци. Четириметровият паметник е с плочи на имената на загиналите през 1917-1918 г. войници, подофицери и офицери от 81-ви пехотен полк. Падналите са основно от Софийско и Трънско, на една от паметните плочи

са мъже с мюсюлмански названия от Тетевенско, Омуртаг, Търговище. До паметника има каменен кръст с две имена, вероятно на офицери. Гробовете са в двора на храма „Свети Атанасий“, от двата край на паметника. Тревата върху тях е напръскана с препарат, изгоряла е и камъните, с които са очертани, ясно личат. С основна заслуга за опазване на военното гробище е историкът доц. Наум Кайчев по времето, когато е бил генерален консул в Битоля, подчерта Николай Димитров.

Любчо Георгиевски ни покани в културния център. В приземния етаж са наредени големи портрети на легенди на ВМРО, сред тях Мара Бунева, Менча Кърничева, Владо Черноземски. Има библиотека със стотици книги, която обогатихме с томове на сборник „Тракия“. В странично помещение е поставено бюрото на Иван Михайлов от Рим, подарено от неговата секретарка Вида Боева. Заговарям се с Драган, сина на Любчо. Питам го в кой клас е. Иначе съм в единайсти, но тази година завърших девети в София, където се преместих да уча, обяснява момчето. Запознавам се с албанец, когото срещам за втори път при идването ми в Македония, той ми обяснява, че е българофил. Албанецът е със зелена тениска със златния украински тризъбец, същата предния ден носеше и Любчо Георгиевски.

Зоранчо Маринков, който е българин от Битоля и работи в нашето консулство, ни води в черквата „Света Богородица“, в чийто двор някога е било и училището „Св. св. Кирил Методий“. Храмът е осветен през 1876 година. Теренът за него и за школото е дарен от битолския лекар д-р Константин Мишайков. Нишата над страничния вход в светата обител, в която е била поставена мраморната плоча на български и гръцки за неговото дарение, днес е празна. Плочата е била строшена на две, но е запазена - може би до времето, когато във Вардарска Македония отново ще отворят очи за истинската си история. Разглеждаме няколко икони, дарени на черквата от сдруженията на битолски занаятчии - тогава наричали тези гилдии еснафи. Дарствените надписи в основата на иконите

са заличени, а по-нагоре са изписани нови, без опасната дума „български”. Само на една от иконите името на българския еснаф е останало, изтървали са го вероятно поради недоглеждане.

В Македония излъчваха пряко футболния мач България-Сърбия, игран по време на нашия престой там. Всъщност срещата бе предавана от сръбските спортни канали. В Битоля, а сигурно и навсякъде другаде във Вардарско, по кабелната телевизия вървят около 15 местни програми. Останалите над 100 са сръбски или със субтитри на сръбски език. От българските присъства само „Фен тв”, предаващ основно попфолк. Тв инвазията на Белград е финансирана с 22 милиона евро, събщи наш добре информиран източник от града под Пелистер.

Време е да тръгваме обратно към България. По време на четириднешното ни пътуване заложихме не на туристическите и другите атракции. Съзнателно търсехме срещи с хора, които се чувстват българи или симпатизират на българската идея. За контактите ни с тях помогна основно златоградският журналист Ефим Ушев, който другарува с нашенците във фейсбук. Останалите трима от групата също имахме своите македонски приятели - стари и нови. Ако не прът в колелото на македонизма, поне сложихме няколко остри камъчета - да му убиват в лачените обувки, с които крачи към Европейския съюз. „Македония без българи - огън да я гори!”, обичал да повтаря лидерът на ВМРО Иван Михайлов. „Който каже, че не съм македонец, ще му отрежа езика. Който каже, че не съм българин, ще му отрежа главата”. Това пък са думи на Тодор Александров. Паметникът му в скопския квартал „Кисела вода” засега не е махнат. Но не е късно да го сторят.

За по-напряко на връщане минахме през Гърция. 190 километра до Солун, покрай Воден и Лерин, после Кавала, Ксанти до граничния пункт Термес-Златоград. От двата края на пътя се редят перфектно поддържани овощни градини и лозя. Черешите бяха еднакво високи, с капково напояване. Възрастна жена продаваше от едрите плодове в сенчеста от-

бивка. Спътниците ми се отбиха да си купят. Питали я откъде е, отговорила им на чист български: „От Воден съм”. Иначе гръцкото име на града днес е Едеса. Сетих се за една случка с писателя Димитър Талев, за която прочетох преди време. През 60-те години на миналия век, малко преди смъртта си, авторът на „Железният светилник” си купил кола, май че беше „Москвич”. Наел си шофьор, качил семейството и тръгнали към Егейска Македония. Спрели в центъра на Воден или на Лерин. Като видели българския номер, десетки хора наобиколили возилото и дълго време не ги пуснали да тръгнат. За егейските българи ще трябва да направим отделна експедиция.

Почти преди мръкване стигнахме до селото от три махали Термес. То е част от района с българомохамедани, известен и като Скеча - по старото име на Ксанти, чието българско название пък е Царево. На скала край селото има четири издълбани в камъка вани, в които тече гореща минерална вода. Граничният пункт е на 3-4 километра. Това превръща мястото в къпалня на открито за десетки жители на Златоград, Мадан, Рудозем. Заварихме коли със смолянски номера и при нашето пристигане. Натопихме уморените си нозе в лековитата вода. По тъмно бяхме на границата. Оставихме Ефим в Златоград. Малко след полунощ се прибрахме в Хасково. Върнахме се от малката в голямата България. А може би е по-правилно да се каже обратното? Продължавам да мисля над привидно риторичния въпрос.

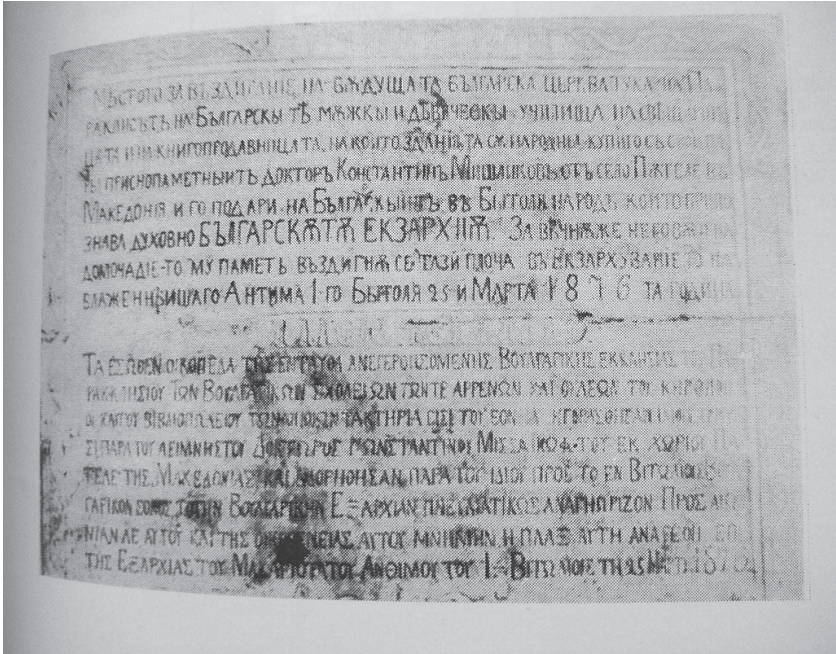
**Паметникът на убитите от сръбските окупатори през 1913 г.
13 българи от село Велгощи, Охридско**

Драган и Любчо Георгиевски пред бюрото на Иван Михайлов

**Паметникът на загиналите през Първата световна
120 български воини от 81-ви пехотен полк в битолското
село Баренци. Вляво на снимката е Николай Димитров,
генералният ни консул в Битоля**

**Плочата за дарението на д-р Константин Мишайков,
свалена от македонистите**

Снимки: Ефим Ушев, архив